

Bezeczky Gábor*

NEHEZEMRE ESİK

Először is azért, mert tudomásul kellene vennem, hogy már nem fogok találkozni vele. Tudni tudom, érteni értem, de minduntalan neki szóló mondatokat fogalmazok, vagy olyan mondattöredékek jutnak eszembe, melyeket talán egyedül ő érthetne. „Hatásos megtévesztés.” Ezen sokat röhögtünk. Az első alkalommal is, majd úgy évtizedenként egyszer, amikor valami előhozta. Meg tudnám mondani, hol található az *affective fallacy* fordításaként, de ez most mellékes.

Másodszor: élőszóban gond nélkül tudok beszélni személyes élményekről, emlékekről. De az írás más. Mélységes szkepszissel, idegenkedéssel olvasom irodalomtörténészek visszaemlékezéseit, önvallomásait, interjúit. Kálmán C. György nekem nem tudós, nem tanár, nem megértendő probléma volt, hanem barát. Személyes ügy. Sikereinek örültem, bosszúságai bosszantottak. Mindent, ami a kezembe került, elolvastam tőle, de talán soha nem hivatkoztam rá. Szinte biztos vagyok benne, hogy soha nem fogtunk kezet egymással. Az egyetemi időkből, bemutatkozás nélkül ismertük egymást. Ha Szolláth Dávid nem unszol, soha nem írok róla egy sort se. Az ilyesmibe, hiszen személyes ügy, óhatatlanul belekeveredem én is, pedig nem rólam van szó.

Harmadszor: közlőlől láttam őt, vagyis hiányzik a távolság, mely szükséges volna a reális értékeléséhez. Sejtelmem sincs, tudósnak mekkora volt. Tőlem lehetett volna kétszer vagy fele akkora is. Nem ezért barátkoztam vele. De hogy sejtelmem sincs, arról, részben, ő tehet. Ha ő csinálta, a dolgok természetesnek látszottak. Mintha bárki más is meg tudná tenni. Idegen volt tőle minden hókuszpókusz. Ha visszagon-dolok, akadtak azért pillanatok, amikor meghökkenem. Jó pénzért könyvet fordítottunk azonnali határidővel. Felosztottuk egymás közt. Volt az én részemben egy viccesen idióta bökvers. Valahogy így szólt: „For, he argued razor-witted, that can't be which is not permitted.” Szorított az idő, egy-két ügyetlen próbálkozás után átugrottam, hogy haladjak. Mutattam neki, és elmondtam a nehézkes megoldási kísérleteimet. Meghallgatta. „Hát igen” – felelte. Másról kezdtünk beszélni, majd pár perc múlva kiélesedett a tekintete: „Mert, mondta a nagyokos, csak az lehet, mi nem tilos.” Ez úgy 35–40 éve lehetett. Szemben a versikével, a szerző nevére és a könyv címére már nem emlékszem.

Amikor végzett az egyetemen, már ritkulófélben voltak az állások, de éppen adódott egy az Esztétika tanszéken. Nem ő kapta meg. (Néhány éve meghalt már az is, aki elnyerte.) Ekkor vállalt könyvtárosi állást az Irodalomtudományi Intézetben, majd az első adandó alkalommal kutatói státuszban alkalmazták. Bármennyire nem

* A szerző a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Irodalomtudományi Intézetének tudományos tanácsadója.

tudott rendet tartani a saját tárgyai között, a könyvtárosi munkát egyáltalán nem vette félvállról. Az intézet talán nem is tudta, mekkora szerencséje volt, amikor Kálmán C. György nem kapta meg az egyetemi állást. Számos alkalommal elgondolkoztam már azon, miként alakult volna a pályája, érdeklődése, munkássága, ha az egyetemen tartják.

Nem sokkal azután, hogy az Elméleti osztályra érkeztem, a jó emlékű Szili József egyik dolgozatát beszéljük meg. Kálmán C. György a koncepciót is, a részleteket is hosszan, alaposan vitatta. Talán az sem lenne túlzás, hogy kíméletlenül. Nem tagadhatom, némi aggodalommal figyeltem az eseményeket. Mi lesz ebből? Az ilyesmi, tapasztalataim szerint, rossz vért szokott szülni. Szorongásom értelmetlennek bizonyult, de még nem ismertem jól Szilit, aki jegyzetelt, majd megköszönte a megjegyzéseket. Lehetetlen volt nem látni az őszinteségét. És ezentúl, ha lehet, még nagyobb becsben tartotta Kálmán C. Györgyöt. Nem tudom, miként kellene megnevezni a tárgyat, melyből mindketten jelesre vizsgáztak. És hogyan fizette vissza Szili a kíméletlenséget?

Kálmán C. György kandidátusi vitáján az egyik opponense – nem teljesen igazságtalan, ha a neve a feledés homályába merül –, szóvá tette, hogy az értekezés nem idézi őt. Ilyesmi, ugyebár, nem létezik. Ha mesélik, nem hiszem el, de ott voltam, láttam. A vita során Szili József is szólásra emelkedett. Elmondta, hogy Kálmán C. György opponense hajdanában az ő opponense is volt, de ő szerencsésebben járt, mert az ő értekezése idézte az opponenst. Ez kell, úgy látszik, hogy az opponens ne gáncsoskodjék. A – ma már szintén halott – opponens fülei nyilván azóta is égnék a szégyentől.

Egy másik védésen Kálmán C. György volt az opponens. De az is lehet, hogy csak bizottsági tag. Ekkor is érdemi kritikát mondott el – tekintet nélkül arra, hogy az értekezés szerzője nő volt. Egy másik opponens, vagy talán a bizottság egyik tagja, valamivel idősebb nő – nem fontos, hogy hívják –, talán egy kissé ravaszdi módon, a maga tökéletes tájékozatlanságában, Kálmán C. Györgyöt egyáltalán nem ismerve, azt találta mondani, hogy Kálmán C. György aligha engedte volna meg magának ezt a kritikus hangot egy férfival szemben. Hol hüledezem, hol nevetgélek, amikor ez eszembe jut.

Kedves tulajdonsága volt, hogy amikor valami igazán mulattatta, alig tudta abba hagyni a nevetést. 1986-ban lehetett, amikor megnéztük *A szép fogolynő* című filmet a Toldi Stúdió Moziban. Van a filmben egy burleszk jelenet, mikor is az egyik szereplő nem tud leszállni egy bicikliről. Újra meg újra belegabalyodik. Már ment tovább a film, amikor Kálmán C. György még mindig nevetett. Potyogtak a könnyei. Emberek fordultak felé. Megpróbálta visszafojtani, de a helyzet ettől csak rosszabb lett. Már-már vinnogás lett a nevetésből. Még több ember fordult oda. Talán még most is röhög, és már mindenki őt nézi.

Régi ismeretségünk okán nekem jutott a feladat, hogy elbúcsúztassam, amikor nyugdíjba ment. Nem sokkal voltunk Jeney Éva halála után. Varga Zoltán körlevelet küldött „Kálmán C. György búcsúztatása” tárgyában. Azzal kezdtem, hogy lenne

ugyan precedens, nem fogom félreérteni a „búcsúztatás” szót. A precedens: egy kiváló irodalomtudós 70. születésnapja alkalmából Kálmán C. György arról szólt, hosszan és részletesen, hogy az ünnepelt mi mindent köszönhetett neki, a tanítványának, a pályája során. Majd azzal folytattam, hogy a mesterként félreértés „nem lenne helyénvaló. Nem lenne méltó. Nem lenne ideillő. És valójában nincs is mit félreérteni. Következésképpen a halálesetnek kijáró emelkedett komolysággal, a megrendültség hangütésével szeretnék megszólalni – ha tudnék.” Attól a legkevésbé sem kellett tartani, hogy Kálmán C. György rossz néven fogja ezt venni. És valóban. Néztem az arcát. Felszabadultan nevetett. Valószínűleg egyetértett volna azzal is, amit John Cleese mondott Graham Chapman búcsúztatásán: „Anything but mindless good taste.” Nyilván azt sem tartotta volna kegyeletsértőnek, hogy a nagy sürgésforgásban a Monty Python tagjai mintegy véletlenül felrúgták a színpad közepére tett urnát, és belőle szanaszét repültek Chapman hamvai.

Ott és akkor meg se fordult a fejemben, hogy ilyen közel a búcsúztatás másik értelme. Beárnyékolja-e ez – számomra – visszamenőleg, amit akkor műveltem? Bánom-e, hogy közvetlenül a halála előtt is viccelődtem vele?

Biztos vannak mások is, akiknek ugyanilyen nehéz tudomásul venni, hogy többé nem lehet találkozni vele. Biztos másoknak is fáj a hiánya. De mi köze a halálának ahhoz, hogy ki volt ő? Hogy mi volt fontos neki. Hogy miként látta a világot.

Szerintem most is röhög, és nem bánja, hogy mindenki őt nézi.